

Akademia Handlowa Nauk Stosowanych w Radomiu. Wydział Nauk Społecznych

EWELINA MLECZKOWSKA

ORCID: 0000-0002-1056-6687

emleczkowska@ahns.pl

*Percepcja własnych kompetencji przez studentów psychologii –
raport z badania pilotażowego*

Psychology Students' Perception of Their Own Competence – Pilot Study Report

PROPOZYCJA CYTOWANIA: Mleczkowska, E. (2023). Percepcja własnych kompetencji przez studentów psychologii – raport z badania pilotażowego. *Annales Universitatis Mariae Curie-Skłodowska. Sectio J, Paedagogia-Psychologia*, 36(1), 109–131. DOI: 10.17951/j.2023.36.1.109-131

ABSTRAKT

Psychologia niezmiennie od kilku lat pozostaje jednym z najczęściej wybieranych kierunków kształcenia wśród absolwentów szkół średnich. Warto zrewidować najbardziej pożądane kompetencje nowoczesnego psychologa, aby zapewnić wysoką jakość kształcenia, a w dalszej perspektywie odpowiedzieć na współczesne potrzeby klientów w bardzo dynamicznie zmieniających się warunkach wykonywanej pracy. Wpływa na nie m.in. szybki rozwój nowych technologii, pandemia koronawirusa oraz tocząca się za granicami kraju wojna. Przy tak nasilonych przemianach społeczno-ekonomicznych i wciąż rosnącym zapotrzebowaniu na usługi psychologiczne warto poświęcić czas na poruszenie tematu najistotniejszych kompetencji nowoczesnego psychologa. Celem niniejszego opracowania jest zarówno podjęcie próby określenia kompetencji nowoczesnego psychologa, jak i sprawdzenie, czy – a jeśli tak, to w jaki sposób – tryb nauki (stacjonarny i niestacjonarny) różnicuje samoocenę tych kompetencji w grupie 239 badanych studentów psychologii. Dane uzyskane w wyniku badania pilotażowego autorską ankietą potwierdziły występowanie istotnych różnic między porównywanymi grupami w zdecydowanej większości wyróżnionych kompetencji.

Słowa kluczowe: kompetencje nowoczesnego psychologa; studenci psychologii; tryb nauki; studia stacjonarne; studia niestacjonarne

WPROWADZENIE

Psychologia od kilku lat jest jednym z najczęściej wybieranych kierunków studiów wśród maturzystów. Ostatnie dane empiryczne za rok 2021 opublikowane

przez Ministerstwo Edukacji Narodowej potwierdzają tę tendencję. W roku akademickim 2021/2022 o przyjęcie na studia psychologiczne ubiegało się aż 35 264 kandydatów, co plasuje ten kierunek na drugim miejscu w rankingu, bezpośrednio po najczęściej wybieranej informatyce (Ministerstwo Edukacji i Nauki, 2021). Tak duże zainteresowanie studiowaniem psychologii uzasadnione jest coraz większym zapotrzebowaniem na profesjonalną pomoc psychologiczną. Wciąż rosnącą liczbę problemów psychologicznych w różnych grupach wiekowych bez wątpienia nasila trudna sytuacja światowa, w tym m.in. pandemia COVID-19 (Księżka-Koszałka, 2021; Salari i in., 2020), pogarszająca się sytuacja gospodarcza oraz tocząca się za granicami naszego kraju wojna (Cipora, Mielnik, 2022). O przeciwdziałaniu psychologicznym skutkom pandemii dyskutowano na posiedzeniu Parlamentarnego Zespołu ds. Dzieci oraz Parlamentarnego Zespołu ds. Zdrowia Psychicznego Dzieci i Młodzieży. Z opublikowanych danych wynika, że nastąpił wręcz dramatyczny wzrost liczby różnego rodzaju zaburzeń psychicznych wśród dzieci i młodzieży. W trakcie trwania pandemii około 40% uczniów sygnalizowało pogorszenie się stanu zdrowia psychicznego, w tym większość stanowili uczniowie powyżej 15. roku życia. O 30% w stosunku do stanu sprzed pandemii wzrosła liczba zaburzeń depresyjnych i lękowych. Sytuację dodatkowo komplikowało to, że w czasie pandemii dostęp do specjalistycznej pomocy psychologicznej był bardzo utrudniony. Czas oczekiwania dzieci i młodzieży na pierwszą wizytę u psychologa to średnio 20 dni, a maksymalny okres oczekiwania wynosił nawet rok (Głos Nauczycielski, 2021). Zawód psychologa jest bardzo czuły na wszelkiego rodzaju zmiany społeczne, które – jak wspomniano wyżej – w ostatnim czasie są niezwykle dynamiczne. Przy tak nasilonych przemianach społeczno-ekonomicznych i wciąż rosnącym zapotrzebowaniu na usługi psychologiczne należy zadać sobie pytanie, jakie są najistotniejsze kompetencje nowoczesnego psychologa.

KOMPETENCJE NOWOCZESNEGO PSYCHOLOGA

Na przestrzeni lat można zaobserwować, że w rozważaniach dotyczących wykonywanego przez siebie zawodu sami psychologowie praktycy w coraz większym stopniu interesują się podejściem bazującym na kompetencjach profesjonalnych (Kenkel, 2009; Paluchowski, 2008; Stemplewska-Żakowicz, 2009; Stemplewska-Żakowicz, Paluchowski, 2008). Termin *kompetencja* według jednej z najbardziej popularnych definicji (New, 1996) oznacza umiejętności, wiedzę i zawodowe przygotowanie pracownika. Jednocześnie New (1996) proponuje dwa odmienne podejścia do pojęcia *kompetencji zawodowych*, zwracając uwagę na perspektywę zarówno organizacji, jak i jednostki. Z perspektywy organizacji kompetencja zawodowa rozumiana jest jako zdolność i motywacja do wykorzystywania własnej wiedzy i umiejętności oraz przygotowania do wykonywania

zawodu w sposób jak najbardziej przydatny dla danej organizacji. W ujęciu jednostkowym kompetencja obejmuje wiedzę, umiejętności i przygotowanie do wykonywania zawodu, ale w kontekście szeroko rozumianych kompetencji społecznych. McClelland (1973, 1999; McClelland, Boyatzis, 1982; Spencer, McClelland, Spencer, 1990) postulował, by kompetencje ogólne danej osoby badać podczas wykonywania przez nią pracy. Był on pionierem i zarazem głównym inicjatorem takiego podejścia. Zdaniem Kossowskiej i Sołtysińskiej (2002) kompetencja opiera się na trzech podstawowych składnikach: wiedzy, umiejętności oraz motywacjach i postawach. Warto podkreślić, że w literaturze przedmiotu termin *kompetencje* bardzo często stosowany jest zamiennie z terminem *kwalifikacje* (Cienkowski, 1994; Janowska, 2002). Zgodnie z tym ujęciem kwalifikacje, które są synonimem kompetencji, definiowane są jako wykształcenie specjalistyczne, cały zasób wiedzy, doświadczeń, umiejętności, a także uzdolnień niezbędnych do wykonywania danego zawodu przez zatrudnionego pracownika (Simon, 1982). Definicje te są ogólne, uniwersalne dla wszystkich zawodów.

W celu określenia kompetencji, które powinien posiadać profesjonalny psycholog, należy dokonać analizy aktów prawnych regulujących pracę i proces kształcenia psychologa. Według standardów kształcenia na kierunku psychologia zawartych w załączniku 87 do rozporządzenia Ministra Nauki i Szkolnictwa Wyższego w sprawie standardów kształcenia dla poszczególnych kierunków oraz poziomów kształcenia, a także trybu tworzenia i warunków, jakie musi spełniać uczelnia, by prowadzić studia międzykierunkowe oraz makrokierunki (Rozporządzenie, 2007) absolwent tego kierunku powinien m.in.: wykazać się gruntowną znajomością metodologicznych podstaw diagnostyki psychologicznej; umieć kompetentnie korzystać z gotowych narzędzi diagnostycznych oraz samodzielnie konstruować nowe narzędzia poprawne pod względem psychometrycznym; być przygotowanym do wyzwań badawczych oraz podjęcia studiów trzeciego stopnia. W zakresie diagnozy oczekiwane umiejętności i kompetencje uzyskane w wyniku nauczania tzw. treści kierunkowych to: formułowanie problemów i pytań diagnostycznych; całościowe traktowanie procesu diagnostycznego i dostrzeganie konsekwencji wynikających z realizacji poszczególnych etapów; rozumienie konieczności interpretowania oraz integrowania danych pochodzących z różnych źródeł; wykorzystywanie danych uzyskanych dzięki zastosowaniu różnych technik i metod.

W Klasyfikacji zawodów i specjalności (Ustawa, 2004), opartej na Międzynarodowym Standardzie Klasyfikacji ISCO, opisana jest podgrupa „Psycholog”. Do zadań psychologa zaliczono tu m.in.: prowadzenie badań psychologicznych i rozwijanie teorii w zakresie psychologii ogólnej i subdyscyplin (psychologii klinicznej, ogólnej, pracy, rozwojowej, wychowawczej, społecznej); planowanie i przeprowadzanie testów w celu dokonania pomiarów psychicznych, fizycznych i innych cech, takich jak inteligencja, zdolności, umiejętności; interpretowanie

i ocenianie wyników testów oraz udzielanie porad; prowadzenie poradnictwa lub wywiadów oraz zajęć terapeutycznych z jednostkami i grupami.

W ustawie o zawodzie psychologa i samorządzie zawodowym psychologów w usługach psychologicznych z kolei wymieniono: diagnozę psychologiczną, opiniowanie, orzekanie, psychoterapię, udzielanie pomocy psychologicznej (Ustawa, 2001, art. 4 pkt 1).

W odniesieniu do kompetencji diagnostycznych za interesującą można uznać dyskusję nad Europejskim Dyplomem Psychologa oraz ogłoszenie jej efektów przez Europejską Federację Zawodową Towarzystw Psychologicznych. Europejski Dyplom Psychologa miał służyć stworzeniu norm i ujednoczeniu standardów kształcenia w całej Europie oraz podniesieniu jakości wykonywania zawodu psychologa. Jest on również następstwem Deklaracji Bolońskiej. W raporcie (EFPA, 2006) przyjęto, że kompetencje zawodowe psychologa można podzielić na dwie grupy: kompetencje podstawowe, które są specyficzne dla zawodu psychologa; kompetencje realizacyjne, umożliwiające realizację funkcji zawodowych i współdzielone z innymi zawodami tego typu. Kompetencje podstawowe obejmują sześć grup, w skład których wchodzi: określanie celów usługi psychologicznej (analiza potrzeb klientów oraz określanie i negocjowanie celów), diagnoza psychologiczna, projektowanie usług psychologicznych (określenie celu, beneficjentów, dostosowanie do warunków, określenie użyteczności i poziomu zadowolenia), przeprowadzenie interwencji (planowanie, konkretyzacja do potrzeb i warunków interwencji bezpośredniej i pośredniej, upowszechnianie wypracowanych technik interwencji), monitorowanie i ocena realizacji interwencji, zwrotne przekazywanie informacji (komunikowanie ustne i pisemne). Do kompetencji realizacyjnych zaliczono: umiejętność wyboru profesjonalnej strategii rozwiązywania problemów, stały rozwój zawodowy, podtrzymywanie relacji z innymi specjalistami, upowszechnianie doświadczenia zawodowego, umiejętność zarządzania własną działalnością zawodową i zarządzania personelem, stałą dbałość o jakość świadczonych usług.

Roberts, Borden, Christiansen i Lopez (2005) w analizie dotyczącej kompetencji zwracają uwagę na trudności definicyjne. Na przykładzie zawodu psychologa zaobserwowali, że kompetencje zupełnie inaczej definiowane są przez organizacje certyfikujące psychologów praktyków, uczelnie wyższe czy stowarzyszenia psychologiczne. Ich zdaniem najbardziej właściwa w analizowanym kontekście jest definicja kompetencji zawodowej, zgodnie z którą jest ona określana jako powszechne i rozsądne wykorzystywanie komunikowania się, wiedzy, rozumowania w ujęciu klinicznym, wartości i refleksji w codziennie wykonywanej pracy, przynoszącej korzyści na poziomie zarówno jednostek, jak i społeczności.

Próbie wyłonienia kompetencji psychologicznych i ustalenia sposobu spostrzegania ich przez studentów pierwszego i ostatniego roku studiów podjęła Bilaska (2010). W badaniach autorka wykorzystała samodzielnie skonstruowany

kwestionariusz LKP (Lista Kompetencji Psychologicznych), który składa się z 41 kompetencji. Osoby badane określały ważność kompetencji na trójstopniowej skali, gdzie 0 oznacza, że oceniana kompetencja nie jest istotna dla zawodu psychologa, natomiast 3, że jest bardzo ważna. Niestety, kwestionariusz LKP nie jest powszechnie dostępny dla badaczy i osób nim zainteresowanych.

Kolejną polską badaczką, która podjęła rozważania na temat kompetencji psychologicznych, jest Małek (2011). Autorka kwestionariusza LKPB (Lista Kompetencji Psychologa Biznesu) starała się ustalić, czy istnieją – a jeśli tak, to jakie są – różnice w obrazie psychologa biznesu w percepcji studentów różnych kierunków (psychologii, zarządzania) oraz psychologów praktyków w obszarze biznesu i ich współpracowników. Kwestionariusz LKPB składa się z 56 kompetencji, którym osoby badane przypisują wagę w zależności od stopnia istotności danej kompetencji w odniesieniu do praktycznych działań psychologa. Niestety, kwestionariusz ten również nie jest powszechnie dostępny.

W oparciu o analizę przytoczonych definicji naukowych oraz wymienionych aktów prawnych i przy braku dostępności do narzędzi badających kompetencje psychologiczne najistotniejszym zadaniem oraz pierwszym krokiem jest podjęcie próby określenia kompetencji uniwersalnych, wspólnych dla wszystkich psychologów niezależnie od specjalizacji. Jednym z nich jest niewątpliwie umiejętność diagnozowania – diagnoza kliniczna, prognostyczna, diagnoza systemu organizacji i szkoły, diagnoza psychologiczna więźniów, diagnostyka w ramach selekcji pracowników itd. Jakie kompetencje, poza wspomnianą umiejętnością diagnozowania, są jeszcze niezbędne w pracy psychologa praktyka, niezależnie od miejsca wykonywania przez niego zawodu? Niewątpliwie można do nich zaliczyć: znajomość psychometrii i teorii diagnozy; znajomość i biegłość w stosowaniu metod diagnostycznych (jak obserwacja, wywiad, testy); umiejętność diagnozowania jednostek i grup; umiejętność tworzenia raportów z badań; umiejętność dostarczania klientowi zrozumiałych i użytecznych informacji zwrotnych, adekwatnie do jego potrzeb (niezależnie od tego, czy klientem jest jednostka czy grupa); umiejętność krytycznego myślenia; umiejętność integrowania różnych danych (np. z różnych metod diagnostycznych); umiejętność rozpoznawania wpływu ról, w których funkcjonuje klient i psycholog, na proces diagnozy; umiejętność nawiązania i podtrzymania kontaktu diagnostycznego; wiedzę teoretyczną z zakresu psychologii, aktualizowaną w procesie wykonywania zawodu; motywację do podnoszenia kwalifikacji (nowe narzędzia diagnostyczne, aktualizowane normy); umiejętność planowania i realizowania różnych form pomocy w zależności od potrzeb klienta (jak pomoc emocjonalna, interwencja kryzysowa, psychoterapia); umiejętność oceny efektów interwencji psychologicznej lub terapii; rozumienie problemów klientów; szacunek dla klientów; postawę zainteresowania klientem; akceptowanie różnorodności i innych wartości (brak uprzedzeń); praktyczność i elastyczność; umiejętność współpracy i dostosowania się

do klienta; prowadzenie pracy naukowej i profilaktyki; umiejętność interdyscyplinarnej współpracy z innymi specjalistami; umiejętność przekazywania posiadanej wiedzy (np. podczas szkoleń psychoedukacyjnych, sesji zawierających elementy psychoedukacji); etykę zawodową (np. przestrzeganie tajemnicy zawodowej); dokładność; rozwinięte umiejętności komunikacyjne; samoświadomość Ja (słabe strony, uprzedzenia, własny sposób funkcjonowania w relacji); stabilność emocjonalną; uważność; empatię; cierpliwość; wytrwałość.

ZAŁOŻENIA BADAWCZE

Przedmiotem eksploracji uczyniono kompetencje nowoczesnego psychologa oraz ich percepcję przez studentów psychologii wraz z uwzględnieniem trybu kształcenia. Celem było określenie kompetencji nowoczesnego psychologa. Wykorzystano ankietę internetową, aby ustalić ewentualne różnice w ocenie kompetencji studentów psychologii w zależności od trybu studiowania (stacjonarny, niestacjonarny). Główny problem badawczy przyjął postać pytania rozstrzygnięcia: Czy tryb kształcenia istotnie różnicuje poziom oceny poszczególnych kompetencji wśród studentów psychologii?

Ogólna hipoteza robocza przyjęła postać twierdzenia: Tryb kształcenia istotnie różnicuje poziom oceny poszczególnych kompetencji wśród studentów psychologii. Hipoteza ta znalazła uszczegółowienie w postaci pytania badawczego: Czy studenci psychologii kształcący się w trybie stacjonarnym istotnie różnią się pod względem oceny własnych kompetencji od studentów psychologii podejmujących kształcenie w trybie niestacjonarnym?

Ze względu na brak dostępnych narzędzi do oceny kompetencji psychologicznych zespół badawczy pod kierownictwem naukowym dr Mileny Matuszewskiej-Birkowskiej i dr. Leszka Mellibrudy (skład zespołu: dr Milena Matuszewska-Birkowska, dr Leszek Mellibruda, dr Marta Czerwiec, dr Monika Mazur-Mitrowska, mgr Joanna Babicka, mgr Ewelina Mleczkowska, lic. Dominika Osuch, lic. Dominik Kędzierski), w oparciu o zaprezentowaną analizę zebranych materiałów naukowych dotyczących kompetencji, stworzył pilotażową wersję autorskiej ankiety BUKA (Bilans Umiejętności i Kompetencji Nowoczesnego Psychologa), zawierającej pogrupowane, uniwersalne kompetencje nowoczesnego psychologa. Ankieta składa się z instrukcji wykonawczej i następujących głównych obszarów ocenianych kompetencji: umiejętności związane z działalnością diagnostyczną, umiejętności uniwersalne związane z wykonywaniem zawodu psychologa, umiejętności związane z kompetencjami osobistymi – osobowość psychologa, umiejętności uniwersalne w zakresie kompetencji osobistych oraz umiejętności związane z kompetencjami osobistymi – praca psychologa. Respondent dokonuje oceny poszczególnych kompetencji własnych z użyciem skali od 0 do 10, gdzie 0 to brak danej kompetencji, 1 – minimalne

nasilenie, a 10 – maksymalne nasilenie danej kompetencji. Ponadto ankieta zawiera metryczkę, w oparciu o którą zebrano takie dane socjodemograficzne jak płeć, wiek i tryb studiowania. W badaniu, które odbyło się w okresie od 5 lutego do 6 marca 2022 r. za pośrednictwem autorskiego kwestionariusza ankiety udostępnionej poprzez platformę Microsoft Forms, udział wzięło 239 studentów psychologii. W próbie dominowały kobiety (80,33% wszystkich respondentów; $N = 192$), natomiast mężczyźni stanowili 19,67% badanych ($N = 47$), co odzwierciedla proporcje płci wśród studentów kierunku psychologia, na którym pod względem liczności dominują kobiety. Największa grupa, stanowiąca 86,19% wszystkich badanych ($N = 206$), studiuje psychologię w trybie niestacjonarnym, a 13,81% ($N = 33$) ankietowanych kształci się w trybie stacjonarnym. Dominującą grupą były osoby w przedziale wiekowym 19–29 lat (48,95% wszystkich badanych; $N = 117$). Badani w przedziale wiekowym 30–39 lat stanowili 25,11% ($N = 60$) zgromadzonej próby. Grupa wiekowa w przedziale 40–49 lat była reprezentowana przez 50 osób (20,92% wszystkich respondentów; $N = 50$). Najmniej liczną grupą były osoby w przedziale wiekowym 50–59 lat (5,02% ankietowanych; $N = 12$). Udział w badaniu był dobrowolny i anonimowy (tabela 1).

Tabela 1. Dane socjodemograficzne badanej próby ($N = 239$)

		<i>N</i>	%
Płeć	kobieta	192	80,33
	mężczyzna	47	19,67
Tryb studiów	stacjonarne	33	13,81
	niestacjonarne	206	86,19
Grupa wiekowa	19–29 lat	117	48,95
	30–39 lat	60	25,11
	40–49 lat	50	20,92
	50–59 lat	12	5,02
Ogółem		239	100,0

Źródło: opracowanie własne.

Podczas analizowania zgromadzonych wyników badania w celu uzyskania odpowiedzi na pytanie badawcze wyróżniono dwie grupy porównawcze: studentów studiujących psychologię w trybie stacjonarnym oraz studentów studiujących psychologię w trybie niestacjonarnym. Ze względu na brak spełnienia warunku dotyczącego równoliczności badanych grup do ustalenia istotności różnic między

nimi użyto testu U Manna Whitneya, nieparametrycznego odpowiednika testu t dla prób niezależnych. Do obliczeń wykorzystano program Statistica. Istotnie statystycznie pary ocen wyróżniono w tabelach pogrubioną czcionką, natomiast pary nieistotne statystycznie zapisano kursywą.

ANALIZA WYNIKÓW BADAŃ EMPIRYCZNYCH

W trakcie analizy otrzymanych wyników z uwzględnieniem porównywalnych grup widoczna stała się tendencja do istotnie niższych ocen zdecydowanej większości kompetencji deklarowanych przez studentów studiów niestacjonarnych. Może to wynikać z wielu czynników, w tym m.in. z mniejszej liczby godzin przewidzianych na realizację poszczególnych przedmiotów na studiach niestacjonarnych, a także z większej ilości różnorodnych doświadczeń zawodowych studentów studiów niestacjonarnych, które mogą urealniać, a tym samym obniżać ocenę poszczególnych umiejętności własnych poprzez stwarzanie możliwości ich weryfikacji w praktyce.

Z analizy przeprowadzonej z wykorzystaniem testu U Manna Whitneya wynika, że studenci studiów stacjonarnych istotnie wyżej ocenili wszystkie swoje umiejętności związane z działalnością diagnostyczną niż studenci studiów niestacjonarnych (tabela 2). Studenci studiów stacjonarnych deklaruwali, że w podejmowaniu działalności diagnostycznej najlepiej opanowali takie umiejętności jak: znajomość i biegłość w stosowaniu metod diagnostycznych – obserwacja, wywiad, testy ($M = 8,06$; $SD = 1,82$); umiejętność nawiązania i podtrzymania kontaktu diagnostycznego ($M = 8,00$; $SD = 1,75$). W obszarze działalności diagnostycznej studenci studiów niestacjonarnych najwyżej ocenili swoje umiejętności w zakresie krytycznego myślenia ($M = 6,14$; $SD = 2,26$), przy czym jest to istotnie niżej oceniona umiejętność niż w grupie studentów studiów stacjonarnych ($M = 7,85$; $SD = 2,05$). Najniżej ocenioną umiejętnością wśród studentów zarówno studiów stacjonarnych, jak i studiów niestacjonarnych była umiejętność samodzielnego konstruowania nowych narzędzi poprawnych pod względem psychometrycznym, którą mimo wszystko studenci studiów stacjonarnych ocenili istotnie wyżej ($M = 6,18$; $SD = 3,24$) niż studenci studiów niestacjonarnych ($M = 3,62$; $SD = 2,50$).

Tabela 2. Porównanie poziomu ocen poszczególnych umiejętności związanych z działalnością diagnostyczną wśród studentów studiów stacjonarnych (S) i niestacjonarnych (NS); wyniki surowe ($N = 239$; $p < 0,05$)

Kompetencja	Tryb studiów	<i>M</i>	<i>ME</i>	<i>SD</i>	<i>U</i>	<i>Z</i>	<i>p</i>
Gruntowna znajomość metodologicznych podstaw diagnostyki psychologicznej	S	6,91	7,00	2,26	1512,50	5,115	0,000
	NS	4,41	4,00	2,15			
Umiejętność korzystania z gotowych narzędzi diagnostycznych	S	7,52	8,00	2,46	1552,50	5,006	0,000
	NS	4,94	5,00	2,64			
Umiejętność samodzielnego konstruowania nowych narzędzi poprawnych pod względem psychometrycznym	S	6,18	7,00	3,24	1837,00	4,235	0,000
	NS	3,62	3,00	2,50			
Przygotowanie do wyzwań badawczych opartych na metodologii naukowej	S	6,36	6,00	2,92	1977,00	3,855	0,000
	NS	4,21	4,00	2,39			
Formułowanie problemów i pytań diagnostycznych	S	7,39	7,00	2,34	1846,50	4,209	0,000
	NS	5,27	5,00	2,35			
Całościowe traktowanie procesu diagnostycznego i dostrzegania konsekwencji wynikających z realizacji poszczególnych etapów	S	7,73	8,00	2,31	1402,00	5,415	0,000
	NS	4,86	5,00	2,49			
Umiejętność integrowania różnych danych (np. z różnych metod diagnostycznych) oraz świadomość konieczności ich rozumienia i interpretowania	S	7,27	7,00	2,14	1495,50	5,161	0,000
	NS	4,73	5,00	2,37			
Umiejętność wykorzystywania danych uzyskanych różnymi technikami	S	7,55	7,00	1,99	1554,00	5,002	0,000
	NS	5,07	5,00	2,43			
Dokonywanie właściwych wyborów profesjonalnej strategii rozwiązywania problemów (diagnostycznych i terapeutycznych)	S	7,85	8,00	1,87	1063,00	6,334	0,000
	NS	4,75	5,00	2,37			
Znajomość psychometrii i teorii diagnozy	S	7,27	8,00	1,86	1074,00	6,304	0,000
	NS	4,09	4,00	2,47			
Znajomość i biegłość w stosowaniu metod diagnostycznych (obserwacja, wywiad, testy)	S	8,06	8,00	1,82	1180,50	6,115	0,000
	NS	5,00	5,00	2,57			
Umiejętność diagnozowania jednostek i grup	S	6,97	8,00	2,90	1640,50	4,768	0,000
	NS	4,54	5,00	2,41			

Umiejętność tworzenia raportów z badań	S	6,33	7,00	3,00	2051,00	3,654	0,000
	NS	4,35	4,00	2,56			
Umiejętność dostarczania klientowi zrozumiałych i użytecznych informacji zwrotnych, adekwatnie do jego potrzeb (niezależnie od tego, czy klientem jest jednostka czy grupa)	S	7,91	9,00	2,69	1272,00	5,767	0,000
	NS	4,79	5,00	2,53			
Umiejętność krytycznego myślenia	S	7,85	8,00	2,05	1954,00	3,918	0,000
	NS	6,14	6,00	2,26			
Umiejętność rozpoznawania wpływu ról, w których funkcjonują klient i psycholog, na proces diagnozy	S	7,91	8,00	1,77	1621,00	4,820	0,000
	NS	5,75	6,00	2,32			
Umiejętność nawiązania i podtrzymania kontaktu diagnostycznego	S	8,00	8,00	1,75	1578,50	4,936	0,000
	NS	5,70	6,00	2,47			

Źródło: opracowanie własne.

Z analizy przeprowadzonej z wykorzystaniem testu *U* Manna Whitneyego wynika, że studenci studiów stacjonarnych istotnie wyżej ocenili zdecydowaną większość umiejętności uniwersalnych związanych z wykonywaniem zawodu psychologa niż studenci studiów niestacjonarnych (tabela 3). Jedyna nieistotna statystycznie różnica wystąpiła w ocenie umiejętności interdyscyplinarnej współpracy z innymi specjalistami ($U = 2683,00$; $Z = 1,94$; $p > 0,05$). Może to świadczyć o tym, że tryb kształcenia nie różnicuje w sposób istotny nabycia tej umiejętności przez studentów studiów stacjonarnych ($M = 7,21$; $SD = 2,37$) i niestacjonarnych ($M = 6,23$; $SD = 2,69$). Ponadto badani studenci psychologii studiujący w trybie stacjonarnym deklarowali, że w najwyższym stopniu opanowali postawę akceptowania różnorodności i innych wartości – brak uprzedzeń ($M = 9,21$; $SD = 1,45$). Wśród studentów studiów niestacjonarnych najwyżej ocenioną kompetencją w omawianym obszarze była postawa przestrzegania etyki zawodowej ($M = 7,97$; $SD = 2,50$). Nadal jednak była to kompetencja istotnie niżej oceniana ($U = 2566,50$; $Z = 2,26$; $p < 0,05$) w porównaniu do studentów studiów stacjonarnych ($M = 8,94$; $SD = 1,64$). Spójność ocen wystąpiła w aspekcie umiejętności prowadzenia pracy naukowej, badawczej i profilaktyki, która zdaniem studentów – niezależnie od trybu kształcenia – była najniżej ocenioną umiejętnością. Należy zaznaczyć, że studenci studiów stacjonarnych ($M = 7,06$; $SD = 2,44$) ocenili ją istotnie wyżej ($U = 1957,00$; $Z = 3,91$; $p < 0,05$) niż studenci studiów niestacjonarnych ($M = 5,10$; $SD = 2,61$).

Tabela 3. Porównanie poziomu ocen poszczególnych umiejętności uniwersalnych związanych z wykonywaniem zawodu psychologa wśród studentów studiów stacjonarnych (S) i niestacjonarnych (NS); wyniki surowe ($N = 239$; $p < 0,05$)

Kompetencja	Tryb studiów	<i>M</i>	<i>ME</i>	<i>SD</i>	<i>U</i>	<i>Z</i>	<i>p</i>
Wiedza teoretyczna z zakresu psychologii, aktualizowana w procesie wykonywania zawodu	S	8,24	8,00	1,68	1198,50	5,97	0,000
	NS	5,56	6,00	2,23			
Motywacja do podnoszenia kwalifikacji (nowe narzędzia diagnostyczne, aktualizowane normy)	S	7,82	8,00	2,16	2532,50	2,35	0,019
	NS	6,78	7,00	2,51			
Umiejętność planowania i realizowania różnych form pomocy w zależności od potrzeb klienta (pomoc emocjonalna, interwencja kryzysowa, psychoterapia)	S	8,30	9,00	1,76	1223,50	5,90	0,000
	NS	5,61	6,00	2,32			
Gotowość do korzystania z superwizji i konsultacji prowadzonych przez doświadczonych psychologów	S	8,00	8,00	2,14	2387,50	2,74	0,006
	NS	6,80	7,00	2,52			
Umiejętność oceny efektów interwencji psychologicznej lub terapii	S	7,94	8,00	1,80	1370,00	5,50	0,000
	NS	5,50	6,00	2,28			
Rozumienie problemów i szacunek do klientów	S	8,94	10,00	1,98	2015,00	3,75	0,000
	NS	7,56	8,00	2,36			
Postawa zainteresowania klientem	S	8,70	10,00	2,27	2327,50	2,90	0,004
	NS	7,71	8,00	2,36			
Akceptowanie różnorodności i innych wartości (brak uprzedzeń)	S	9,21	10,00	1,45	1985,00	3,83	0,000
	NS	7,81	8,00	2,33			
Praktyczność i elastyczność – umiejętność współpracy i dostosowania się do klienta	S	8,91	9,00	1,40	2036,00	3,70	0,000
	NS	7,42	8,00	2,37			
Prowadzenie pracy naukowej, badawczej i profilaktyki	S	7,06	7,00	2,44	1957,00	3,91	0,000
	NS	5,10	5,00	2,61			
Umiejętność interdyscyplinarnej współpracy z innymi specjalistami	S	7,21	8,00	2,37	2683,00	1,94	0,052
	NS	6,23	6,00	2,69			
Umiejętność przekazywania posiadanej wiedzy (np. podczas szkoleń, zajęć psychoedukacyjnych i sesji zawierających elementy psychoedukacji)	S	7,67	8,00	2,38	2031,00	3,71	0,000
	NS	5,86	6,00	2,63			

Przestrzeganie etyki zawodowej	S	8,94	10,00	1,64	2566,50	2,26	0,024
	NS	7,97	9,00	2,50			
Samoświadomość Ja (znajomość słabych stron, uprzedzeń i własnego sposobu funkcjonowania w relacji z innymi ludźmi)	S	8,91	10,00	1,68	2042,50	3,68	0,000
	NS	7,52	8,00	2,36			

Źródło: opracowanie własne.

Z analizy przeprowadzonej z wykorzystaniem testu *U* Manna Whitneya wynika, że studenci studiów stacjonarnych istotnie wyżej ocenili zdecydowaną większość kompetencji niż studenci studiów niestacjonarnych (tabela 4). Istotna statystycznie różnica między ocenami studentów studiów stacjonarnych i niestacjonarnych nie wystąpiła jedynie w zakresie ciekawości ($U = 2682,50$; $Z = -1,94$; $p < 0,05$). Należy zaznaczyć, że mimo braku istotnych różnic była to jedyna kompetencja w całym badaniu oceniona nieco wyżej przez studentów studiów niestacjonarnych ($M = 8,66$; $SD = 1,52$) niż stacjonarnych ($M = 8,03$; $SD = 1,74$). Może to wynikać z mniejszej liczby godzin realizowanych przedmiotów, które rozbudzają ciekawość, nie wyczerpując tematyki, a także z większej motywacji i możliwości do natychmiastowego stosowania zdobytej wiedzy w „okołopsychologicznej” praktyce zawodowej. Warto podkreślić, że studenci studiów stacjonarnych najniżej ocenili ciekawość spośród innych wyróżnionych kompetencji w omawianym obszarze. W tej grupie najwyżej oceniona została cierpliwość ($M = 9,55$; $SD = 0,79$) i umiejętność wzbudzania zaufania ($M = 9,52$; $SD = 0,97$). Studenci studiów niestacjonarnych najwyżej ocenili umiejętność wzbudzania zaufania ($M = 8,73$; $SD = 1,50$), ale nadal była ona istotnie niżej oceniona niż wśród studentów studiów stacjonarnych ($U = 2193,50$; $Z = 3,27$; $p < 0,05$).

Z analizy przeprowadzonej z wykorzystaniem testu *U* Manna Whitneya wynika, że studenci studiów stacjonarnych po raz kolejny istotnie wyżej ocenili wszystkie umiejętności uniwersalne w zakresie kompetencji osobistych niż studenci studiów niestacjonarnych (tabela 5). Najwyżej ocenioną kompetencją wśród studentów zarówno studiów stacjonarnych ($M = 9,33$; $SD = 0,92$), jak i niestacjonarnych ($M = 7,84$; $SD = 1,71$) była umiejętność aktywnego słuchania, reagowania na opinie, propozycje i emocje innych osób. Mimo że uzyskała ona najwyższą notę, to jednak została istotnie niżej oceniona przez studentów studiów niestacjonarnych niż stacjonarnych ($U = 1570,00$; $Z = 4,96$; $p < 0,05$). Najniżej ocenioną kompetencją przez studentów studiów niestacjonarnych była innowacyjna postawa wobec problemów oraz tworzenie nietypowych rozwiązań i metod działania, które przynoszą pacjentowi wymierne korzyści ($M = 6,77$; $SD = 2,13$).

Tabela 4. Porównanie poziomu ocen poszczególnych umiejętności związanych z kompetencjami osobistymi – osobowość psychologa, wśród studentów studiów stacjonarnych (S) i niestacjonarnych (NS); wyniki surowe ($N = 239$; $p < 0,05$)

Kompetencja	Tryb studiów	<i>M</i>	<i>ME</i>	<i>SD</i>	<i>U</i>	<i>Z</i>	<i>p</i>
Stabilność emocjonalna	S	9,21	10,00	1,54	1597,00	4,89	0,000
	NS	7,82	8,00	1,69			
Uważność	S	9,42	10,00	0,87	1770,50	4,42	0,000
	NS	8,20	9,00	1,62			
Empatia	S	9,18	10,00	1,45	2560,00	2,27	0,023
	NS	8,65	9,00	1,61			
Dokładność	S	9,03	10,00	1,33	2297,50	2,99	0,003
	NS	8,18	8,00	1,62			
Cierpliwość	S	9,55	10,00	0,79	1631,00	4,79	0,000
	NS	8,17	8,00	1,73			
Wyrwałość	S	9,27	10,00	1,31	2175,00	3,32	0,001
	NS	8,36	9,00	1,67			
Rozwinięte umiejętności komunikacyjne	S	9,27	10,00	1,13	2231,50	3,16	0,002
	NS	8,48	9,00	1,47			
Umiejętność wzbudzania zaufania	S	9,52	10,00	0,97	2193,50	3,27	0,001
	NS	8,73	9,00	1,50			
Odporność na sytuacje trudne i stresowe	S	9,36	10,00	1,03	1837,50	4,23	0,000
	NS	7,98	8,00	1,88			
Ciekawość	S	8,03	8,00	1,74	2682,50	<i>-1,94</i>	<i>0,052</i>
	NS	8,66	9,00	1,52			

Źródło: opracowanie własne.

Tabela 5. Porównanie poziomu ocen poszczególnych umiejętności uniwersalnych w zakresie kompetencji osobistych wśród studentów studiów stacjonarnych (S) i niestacjonarnych (NS); wyniki surowe ($N = 239$; $p < 0,05$)

Kompetencja	Tryb studiów	<i>M</i>	<i>ME</i>	<i>SD</i>	<i>U</i>	<i>Z</i>	<i>p</i>
Umiejętność koncentrowania się na celu zgodnie z wysokimi standardami (ustalanie priorytetów oraz systematyczne monitorowanie rezultatów)	S	8,52	9,00	1,60	2072,00	3,60	0,000
	NS	7,29	8,00	1,84			

Zdolność inspirowania innych, aby włączali się w pracę i dawali z siebie maksimum możliwości dzięki formułowaniu spójnej wizji i kierunku działania, a także dzięki własnej postawie w pracy	S	8,42	9,00	2,03	1880,50	4,12	0,000
	NS	7,05	7,00	1,95			
Umiejętność rozwiązywania problemów w sprawiedliwy i konstruktywny sposób	S	8,97	10,00	1,45	1626,00	4,81	0,000
	NS	7,44	8,00	1,78			
Zdolność systematycznego określania, rewidowania i przekazywania wyników osobom upoważnionym	S	8,42	9,00	1,50	1940,00	3,96	0,000
	NS	6,97	7,00	2,00			
Umiejętność przekazywania informacji i pomysłów w jasny i prosty sposób, zarówno pisemnie, jak i ustnie	S	8,85	9,00	1,25	1728,00	4,53	0,000
	NS	7,34	8,00	1,87			
Umiejętność aktywnego słuchania i reagowania na opinie, propozycje i emocje innych osób	S	9,33	10,00	0,92	1570,00	4,96	0,000
	NS	7,84	8,00	1,71			
Umiejętność udzielania i przyjmowania rozwojowej informacji zwrotnej, aby poprawić swoje wyniki	S	8,79	9,00	1,39	2082,00	3,57	0,000
	NS	7,67	8,00	1,70			
Postawa odpowiedzialności za tworzenie planu własnego rozwoju oraz za poszukiwanie sposobności do nauki i ewentualnej poprawy	S	8,33	8,00	1,74	2570,00	2,25	0,025
	NS	7,59	8,00	1,82			
Motywacja i determinacja do osiągania ponadprzeciętnych rezultatów i utrzymywania koncentracji na zadaniu, pomimo istniejących trudności	S	8,48	9,00	1,75	2253,50	3,11	0,002
	NS	7,39	8,00	1,95			

Pewność siebie i zdolność do podejmowania trudnych lub niepopularnych decyzji	S	8,27	9,00	2,31	2197,00	3,26	0,000
	NS	7,28	7,00	1,91			
Umiejętność wydawania obiektywnych osądów i ocen	S	8,82	9,00	1,93	1668,00	4,69	0,001
	NS	7,48	8,00	1,73			
Zdolność do dokonywania trafnych wyborów w racjonalny sposób i w odpowiednim czasie, nawet pod presją	S	8,67	9,00	1,81	1679,50	4,66	0,000
	NS	7,19	7,00	1,81			
Umiejętność określania wszystkich możliwych rozwiązań problemu, z uwzględnieniem ich plusów i minusów. Gdy jest to zasadne, włączanie innych w proces diagnozy i decyzji	S	9,12	10,00	1,34	1359,00	5,53	0,000
	NS	7,22	7,00	1,85			
Innowacyjna postawa wobec problemów, tworzenie nietypowych rozwiązań i metod działania, które przynoszą pacjentowi wymierne korzyści	S	8,30	9,00	2,21	1831,50	4,25	0,000
	NS	6,77	7,00	2,13			
Umiejętność tworzenia i podtrzymywania długoterminowych relacji opartych na zaufaniu – zdolność do nawiązywania kontaktu z innymi ludźmi, niezależnie od ich pochodzenia czy statusu	S	8,88	10,00	1,93	1895,00	4,08	0,000
	NS	7,78	8,00	1,70			

Źródło: opracowanie własne.

Z analizy przeprowadzonej z wykorzystaniem testu *U* Manna Whitneya wynika, że studenci studiów stacjonarnych istotnie wyżej ocenili wszystkie wyróżnione kompetencje osobiste z zakresu pracy psychologa niż studenci studiów niestacjonarnych (tabela 6). Studenci studiów stacjonarnych najwyższej ocenili u siebie umiejętność skutecznego reagowania w sytuacjach trudnych ($M = 9,09$; $SD = 1,35$). Z kolei studenci studiów niestacjonarnych najwyższej ocenili u siebie umiejętność czerpania nauki z własnych niepowodzeń, zachowywanie pozytywnej i współpracującej postawy ($M = 7,60$; $SD = 1,85$) oraz wykonywanie swojej

pracy zgodnie z najwyższymi standardami ($M = 7,58$; $SD = 1,83$). Należy podkreślić, że mimo najwyższych wartości były to nadal oceny istotnie niższe niż te, które nadali tym kompetencjom studenci studiów stacjonarnych (odpowiednio $M = 8,6$; $SD = 1,56$; $M = 8,70$; $SD = 1,45$).

Tabela 6. Porównanie poziomu ocen poszczególnych kompetencji osobistych – praca psychologa, wśród studentów studiów stacjonarnych (S) i niestacjonarnych (NS); wyniki surowe ($N = 239$; $p < 0,05$)

Kompetencja	Tryb studiów	M	ME	SD	U	Z	p
Umiejętność skutecznego reagowania w sytuacjach trudnych	S	9,09	10,00	1,35	1436,50	5,32	0,000
	NS	7,33	8,00	1,81			
Usprawnianie własnych metod działania w celu uzyskiwania coraz lepszych rezultatów	S	8,48	9,00	1,54	2039,50	3,69	0,000
	NS	7,22	7,00	1,85			
Zdolność do radzenia sobie z sytuacjami trudnymi, takimi jak sytuacja odrzucenia przez klienta	S	8,70	9,00	1,42	1790,50	4,36	0,000
	NS	7,10	7,00	2,08			
Umiejętność czerpania nauki z własnych niepowodzeń oraz zachowywanie pozytywnej i współpracującej postawy	S	8,61	9,00	1,56	2262,50	3,08	0,002
	NS	7,60	8,00	1,85			
Wykonywanie swojej pracy zgodnie z najwyższymi standardami oraz atencja i uważność na jakość własnych działań	S	8,70	9,00	1,45	2158,00	3,36	0,000
	NS	7,58	8,00	1,83			
Praktyczne korzystanie z informacji zwrotnej na temat swojej pracy (superwizje)	S	8,79	9,00	1,32	1931,00	3,98	0,000
	NS	7,30	8,00	2,23			
Umiejętność pracy samodzielnej bądź przy braku lub minimalnym nadzorze	S	8,70	10,00	1,81	2115,50	3,48	0,001
	NS	7,43	8,00	2,14			

Źródło: opracowanie własne.

DYSKUSJA WYNIKÓW

Badacze kompetencji psychologicznych, zarówno polscy (Paluchowski, 2012), jak i zagraniczni (Roberts i in., 2005), w analizach zwracają uwagę na trudności definicyjne w tym zakresie. Kompetencje psychologiczne o zróżnicowanej, a niejednokrotnie sprzecznej wadze, inaczej definiują środowiska akademickie oraz organizacje certyfikujące czy stowarzyszenia zawodowe. Może to stanowić dużą trudność, szczególnie dla początkującego psychologa, który dopiero rozpoczyna swoją pracę. W ramach niniejszej pracy zespół badawczy podjął niełatwą próbę stworzenia zestawu kompetencji nowoczesnego psychologa, które powinny być uniwersalne, niezależnie od miejsca kształcenia, a finalnie wykonywania przez niego pracy. Bardzo ważne jest ujednoczenie standardów kształcenia, a przy tym odpowiedzenie na aktualne potrzeby potencjalnych klientów w bardzo dynamicznie zmieniającej się rzeczywistości społecznej. Coraz szybszy rozwój nowych technologii, pandemii, konfliktów zbrojnych itp. silnie wpływają na zdrowie psychiczne jednostki, która z czasem może potrzebować profesjonalnej pomocy psychologicznej (Cipora, Mielnik, 2022; Księska-Kozsałka, 2021; Salari i in., 2020). W oparciu o analizę literatury przedmiotu z zakresu kompetencji (Kenkel, 2009; Kossowska, Sołtysińska, 2002; New, 1996; Paluchowski, 2008; Simon, 1982; Stemplewska-Żakowicz, 2009; Stemplewska-Żakowicz, Paluchowski, 2008) oraz aktów prawnych regulujących wykonywanie pracy przez psychologa zarówno w Polsce, jak i za granicą (EFPA, 2006; Rozporządzenie, 2007; Ustawa, 2001, 2004) wyłoniono 63 kompetencje podzielone na pięć podstawowych kategorii: umiejętności związane z działalnością diagnostyczną; umiejętności uniwersalne związane z wykonywaniem zawodu psychologa; kompetencje osobiste związane z osobowością psychologa; kompetencje osobiste związane z pracą psychologa; ogólne umiejętności uniwersalne. Liczba kompetencji wyróżnionych w autorskiej ankiecie jest nieco większa niż w narzędziach stworzonych przez Bilską (2010), autorkę kwestionariusza LKP składającego się z 41 kompetencji, oraz przez Małek (2011), twórczynię kwestionariusza LKPB złożonego z 56 kompetencji. Omawiany w ramach niniejszego opracowania kwestionariusz BUKA skonstruowany został w konsultacji ze studentami kierunku psychologia, by zachować jego trafność fasadową. Autorzy bazowali na definicji kompetencji Kossowskiej i Sołtysińskiej (2002) oraz na jednostkowym ujęciu kompetencji New (1996). Jest wysoce prawdopodobne, że wyróżniona lista kompetencji może ulec zmianie w wyniku planowanych dalszych prac konsultacyjno-badawczych, wykraczających zasięgiem poza opisane w niniejszej pracy badanie pilotażowe. W związku z tym można uznać, że cel pracy zakładający wyłonienie kompetencji nowoczesnego psychologa został częściowo osiągnięty. Stworzono listę kompetencji uniwersalnych, obejmujących wiedzę, umiejętności, motywację

i postawy oraz przygotowanie do wykonywania zawodu psychologa. Nie można jednak kategorycznie stwierdzić, że jest to katalog skończony i zamknięty.

O istotności zagadnienia kompetencji nowoczesnego psychologa świadczą wyniki badania pilotażowego, które stanowi próbę odpowiedzi na drugi cel pracy, czyli sprawdzenie, czy – a jeśli tak, to w jaki sposób – tryb nauki (stacjonarny i niestacjonarny) różnicuje samoocenę kompetencji w grupie studentów psychologii. Jest to niezwykle ważne, ponieważ należy uwzględnić, że na rozwój kompetencji psychologa wpływa nie tylko kadra wykładowców akademickich i program kształcenia, lecz także jego tryb. Takie wnioski można wyciągnąć na podstawie badania pilotażowego przeprowadzonego wśród 239 studentów psychologii w ramach jednej uczelni wyższej. W związku z tym w obszarze kompetencji nowoczesnego psychologa nie jest istotne jedynie wyłonienie zbioru uniwersalnych kompetencji, ale również zadbanie o to, by w procesie kształcenia na kierunku psychologia dane kompetencje były tak samo kształtowane niezależnie od trybu studiów. Absolwent psychologii musi być w stanie odpowiedzieć profesjonalnie na potrzeby klientów, przy wciąż rosnącym zapotrzebowaniu na usługi psychologiczne, niezależnie od tego, czy skończył studia w trybie stacjonarnym czy niestacjonarnym. Wyniki uzyskane w trakcie badania pilotażowego za pomocą autorskiej ankiety potwierdziły występowanie istotnych różnic między porównywanymi grupami w zdecydowanej większości wyróżnionych kompetencji. Studenci psychologii kształcący się w trybie stacjonarnym istotnie wyżej ocenili swoje kompetencje niż studenci studiów niestacjonarnych. Jest to sprzeczne z wynikami badań Spychały i Matejun (2015), z których wynika, że badani studenci studiów niestacjonarnych ocenili swoje kompetencje na wyższym poziomie niż grupa studentów kształcących się w trybie stacjonarnym. Należy jednak podkreślić, że badanie przeprowadzono wśród studentów kierunku zarządzanie. Spychała i Matejun (2015) twierdzą, że zaobserwowane różnice w ocenach studentów mogą wynikać z większego doświadczenia zawodowego osób kształcących się w trybie niestacjonarnym, większość badanych jest bowiem aktywna zawodowo oraz łączy naukę z pracą i wykorzystuje zdobytą w trakcie studiów wiedzę w miejscu zatrudnienia (np. zarządza strategicznie projektami w organizacji). W związku z tym w jaki sposób można uzasadnić istotnie wyższe oceny kompetencji psychologicznych dokonane przez studentów studiów stacjonarnych w porównaniu do ocen studentów kształcących się w trybie niestacjonarnym? Psycholog to specyficzny zawód, w którym dana osoba musi ukończyć studia, by mieć dostęp do pracy z klientem, stawiania diagnozy czy rekrutowania z wykorzystaniem narzędzi badawczych. Należy przy tym uwzględnić, że jest to zawód zaufania społecznego, obwarowany licznymi obostrzeniami i wymaganiami, które uniemożliwiają lub znacznie ograniczają możliwość zdobywania doświadczenia zawodowego osobie, która jest studentem psychologii i stara się łączyć pracę z nauką. Za kolejne uzasadnienie otrzymanych wyników można przyjąć

to, że większa ilość różnorodnych doświadczeń zawodowych, w tym „okołopsychologicznych”, które umożliwiają studentom studiów niestacjonarnych weryfikację posiadanych kompetencji w praktyce, może przekładać się na urealnienie oceny własnych kompetencji, a w efekcie jej obniżenie w porównaniu do wyobrażenia nieskonfrontowanego z rzeczywistością studentów studiów stacjonarnych. Jest także bardzo prawdopodobne, że istotnie niższe oceny własnych kompetencji studentów studiów niestacjonarnych mogą wynikać z mniejszej liczby godzin przeznaczonych na realizację poszczególnych przedmiotów w porównaniu do studentów studiów stacjonarnych. W takiej sytuacji każdy student, niezależnie od kierunku, kształcący się w trybie niestacjonarnym oceniałby istotnie niżej swoje kompetencje w porównaniu do studentów studiów stacjonarnych. Wyniki badań Spychały i Matejun (2015) dowodzą, że tak jednak nie jest. W świetle sprzecznych wyników badań warto zastanowić się, w jaki sposób, przy zachowaniu różnego trybu kształcenia (stacjonarnego i niestacjonarnego), zniwelować różnice istniejące w tak wielu obszarach kompetencji. Niestety, nie są dostępne wyniki badań kompetencji psychologicznych z uwzględnieniem stacjonarnego i niestacjonarnego trybu kształcenia. Bilaska (2010) i Małek (2011) nie uwzględniły w swoich badaniach zmiennej tryb kształcenia, a jedynie rok studiów.

Warto również odnotować, że najslabiej oceniona przez wszystkich respondentów (niezależnie od trybu kształcenia) była cała grupa umiejętności związanych z działalnością diagnostyczną oraz – w ramach grupy umiejętności uniwersalnych – umiejętności prowadzenia pracy naukowej, badawczej i profilaktyki. Otrzymane wyniki są spójne z wynikami badań Bilaskiej (2010), która jest zaniepokojona przypisywaniem niższych ocen kompetencjom „metodologicznym” w trakcie procesu kształcenia przyszłych psychologów. Zdaniem tej badaczki studenci mogą nabierać przekonania o niskiej ocenie tych kompetencji podczas obserwacji aktywnych zawodowo psychologów, np. w trakcie odbywania praktyk. Może świadczyć to o tym, że zarówno sposób kształcenia psychologów, jak i ich późniejsze funkcjonowanie w zawodzie w rzeczywistości polskiej znacznie odbiega od modelu kompetencyjnego, który jest pożądanym na rynku europejskim (zachodnim). Kolejną przyczyną może być sytuacja bardzo znikomego wykorzystywania opisywanej grupy kompetencji w trakcie samego procesu studiowania, co uzasadnia spadek oceny ich ważności oraz niskie oceny w aspekcie już posiadanych kompetencji. Niestety, jest to bardzo niepokojący kierunek obserwacji, ponieważ bez znajomości podstaw psychometrii i diagnozy psychologicznej oraz metodologii student nie jest w stanie samodzielnie skonstruować poprawnego psychometrycznego narzędzia. Niewystarczający poziom takich umiejętności utrudnia wykonywanie pracy psychologa praktyka w jakiegokolwiek dziedzinie tej nauki. Takie narzędzia badawcze jak np. kwestionariusze ankiet przygotowywane są przez psychologów zatrudnionych w różnych instytucjach, zarówno w szkole (np. narzędzie do diagnozowania konfliktów

w danej klasie), jak i w prywatnych firmach (np. ankieta przeznaczona do badania atmosfery pracy). Poprawne skonstruowanie kwestionariusza pozwala na trafne zdiagnozowanie problemu, przygotowanie raportu z badań i adekwatne wdrożenie ewentualnych działań profilaktycznych, co stanowi bardzo istotny obszar pracy psychologa, szczególnie w dobie powszechnie występujących problemów psychologicznych wśród przedstawicieli coraz młodszych grup wiekowych (np. psychoprofilaktyka uzależnień behawioralnych – nadmierne korzystanie z Internetu itd.). W związku z tym w procesie kształcenia warto położyć większy nacisk (np. poprzez zwiększenie liczby godzin) na realizację przedmiotów obejmujących zagadnienia związane z działalnością diagnostyczną i profilaktyczną, by studenci czuli się odpowiednio przygotowani do wyzwań naukowych i badawczych oraz do tworzenia programów psychoprofilaktycznych, a także by podkreślić ich istotę w przyszłej pracy. Prawidłowe zaprojektowanie badań przez psychologa praktyka umożliwia adekwatne rozpoznanie realnych problemów danego środowiska, do którego będą kierowane skuteczne działania psychoprofilaktyczne na różnym poziomie, w zależności od stopnia zaawansowania danego problemu. Jest to szczególnie cenna umiejętność w dynamicznie zmieniającej się rzeczywistości.

ZAKOŃCZENIE

Analiza materiału empirycznego zgromadzonego podczas badania dowodzi, że zagadnienie kompetencji nowoczesnego psychologa jest bardzo istotne z punktu widzenia nieustannej potrzeby rozwijania i doskonalenia kompetencji niezbędnych do wykonywania zawodu psychologa we współczesnych realiach. Kompetencje odpowiednio doskonalone i zdobywane przez studenta w procesie kształcenia to cenny kapitał, z którego w trakcie wykonywania zawodu będzie korzystał nie tylko sam absolwent psychologii, lecz także jego klient podczas otrzymywania profesjonalnego wsparcia psychologicznego. Jest to bardzo ważne ze względu na wciąż narastające problemy psychologiczne zarówno wśród dzieci, młodzieży, jak i osób dorosłych. W związku z tym istotne jest kontynuowanie pracy badawczej w obszarze kompetencji nowoczesnego psychologa. Dzięki temu uczelnie kształcące przyszłych psychologów oraz wszelkiego rodzaju instytucje doskonalące kompetencje już aktywnych zawodowo absolwentów psychologii będą mogły zwracać szczególną uwagę na doskonalenie najistotniejszych kompetencji z punktu widzenia profesjonalnego wykonywania zawodu, adekwatnie do aktualnych wyzwań społecznych.

Należy zaznaczyć, że omówione badanie pilotażowe nie jest wolne od ograniczeń, które należy zniwelować w ewentualnych przyszłych badaniach. Jednym z nich jest grupa badawcza studentów jednej uczelni wyższej. W przyszłości badaniami warto objąć studentów psychologii z różnych uczelni wyższych w kraju. Ponadto trzeba rozważyć rozszerzenie grupy badawczej o przedstawicieli

zawodów ściśle współpracujących z psychologami (np. nauczycieli), by określili poziom pożądaných kompetencji u psychologa, z którym chętnie podjęliby współpracę. Należy zadbać o równoliczne grupy badanych ze względu na wyróżnione zmienne (tryb kształcenia – stacjonarny, niestacjonarny, pierwszy i drugi stopień kształcenia, rok studiów itd.). W ankiecie socjodemograficznej warto rozważyć uwzględnienie doświadczenia zawodowego respondentów lub ukończenie innych kierunków przed rozpoczęciem nauki psychologii. Niewątpliwie należy kontynuować badania dotyczące kompetencji nowoczesnego psychologa, ponieważ aktualnie dostępnych jest niewiele opracowań naukowych z tego obszaru wiedzy. Przekłada się on bezpośrednio na wymiar praktyczny i może przyczynić się do znacznej poprawy kształcenia przyszłych psychologów, wykonujących coraz bardziej istotną i odpowiedzialną pracę, w której aktualnie jednym z większych wyzwań jest dynamicznie zmieniająca się rzeczywistość i związane z nią nowe problemy, niepozostające obojętnymi dla zdrowia psychicznego jednostki.

BIBLIOGRAFIA

LITERATURA

- Bilska, A. (2010). *Kompetencyjny model zawodu psychologa w oczach studentów psychologii a postrzeganie kompetencji psychologów przez studentów innych kierunków*. Niepublikowana praca magisterska. Wrocław: Wydział Nauk Historycznych i Pedagogicznych Uniwersytetu Wrocławskiego, Instytut Psychologii.
- Cienkowski, W. (1994). *Praktyczny słownik wyrazów bliskoznacznych*. Warszawa: BGW.
- Cipora, E., Mielnik, A. (2022). Wybrane aspekty medyczne i społeczne pandemii COVID-19. *Journal of Education*, 12(1), 11–20. DOI: 10.12775/JEHS.2022.12.01.001
- EFPA. (2006). *EuroPsy – the European Certificate in Psychology*. Brussels: EFPA Head Office.
- Janowska, Z. (2002). *Zarządzanie zasobami ludzkimi*. Warszawa: Polskie Wydawnictwo Ekonomiczne.
- Kenkel, M.B. (2009). Adopting a Competency Model for Professional Psychology: Essential Elements and Resources. *Training and Education in Professional Psychology*, 3(4, Suppl.), 59–62. DOI: 10.1037/a0017037
- Kossowska, M., Sołtysińska, I. (2002). *Szkolenia pracowników a rozwój organizacji*. Kraków: Oficyna Ekonomiczna.
- Księżka-Koszalka, J. (2021). Psychologiczne konsekwencje pandemii COVID-19. W: W. Nowak, K. Szalotka (red.), *Zdrowe style życia. Ekonomiczne, społeczne i zdrowotne skutki pandemii* (s. 47–58). Wrocław: Wydawnictwo Uniwersytetu Wrocławskiego.
- Małek, M. (2011). *Obraz zawodu psychologa biznesu w opinii studentów oraz praktyków biznesu*. Niepublikowana praca magisterska. Poznań: Wydział Nauk Społecznych UAM w Poznaniu, Instytut Psychologii UAM.
- McClelland, D.C. (1973). Testing for Competence Rather than Intelligence. *American Psychologist*, 28(1), 1–14. DOI: 10.1037/h0034092
- McClelland, D.C. (1999). Identifying Competencies with Behavioral-Event Interviews. *Psychological Science*, 9(5), 331–339. DOI: 10.1007/Bf00995542
- McClelland, D.C., Boyatzis, R.E. (1982). Leadership Motive Pattern and Long-Term Success in Management. *Journal of Applied Psychology*, 67(6), 737–743. DOI: 10.1037/0021-9010.67.6.737

- New, G.E. (1996). Reflections: A Three-Tier Model of Organizational Competencies. *Journal of Managerial Psychology*, 11(8), 44–51. DOI: 10.1108/02683949610150051
- Paluchowski, W.J. (2008). Kompetencyjny model zawodu psychologa. W: S.A. Witkowski, T. Listwan (red.), *Kompetencje a sukces zarządzania organizacją* (s. 37–45). Warszawa: Difin.
- Paluchowski, W.J. (2012). Kompetencje diagnostyczne psychologa i ich obraz. *Czasopismo Psychologiczne*, 18(1), 9–15.
- Roberts, M.C., Borden, K.A., Christiansen, M.D., Lopez, S.J. (2005). Fostering a Culture Shift: Assessment of Competence in the Education and Careers of Professional Psychologists. *Professional Psychology: Research and Practice*, 36(4), 355–361. DOI: 10.1037/0735-7028.36.4.355
- Salari, N., Hosseinian-Far, A., Jalali, R., Vaisi-Raygani, A., Rasoulpoor, S., ... Khaledi-Paveh, B. (2020). Prevalence of Stress, Anxiety, Depression among the General Population during the COVID-19 Pandemic: A Systematic Review and Meta-Analysis. *Globalization and Health*, 16. DOI: 10.1186/s12992-020-00589-w
- Simon, H.A. (1982). *Podjęmowanie decyzji kierowniczych. Nowe nurty*. Warszawa: PWN.
- Spencer, L., McClelland, D., Spencer, S. (1990). *Competency Assessment Methods*. Boston: Hay/McBerResearch Press.
- Spychała, M., Matejun, M. (2015). Badanie ocen wybranych kompetencji menedżerskich studentów WOiZ Politechniki Łódzkiej. *Marketing i Rynek*, (5), 1274–1293.
- Stemplewska-Żakowicz, K. (2009). *Diagnoza psychologiczna. Diagnozowanie jako kompetencja profesjonalna*. Gdańsk: GWP.
- Stemplewska-Żakowicz, K., Paluchowski, W.J. (2008). Podstawy diagnozy psychologicznej. W: D. Doliński, J. Strelau (red.), *Psychologia. Podręcznik akademicki* (s. 23–92). Gdańsk: GWP.

NETOGRAFIA

- Głos Nauczycielski. (2021). *Senat: Pandemia nasiliła problemy psychiczne u dzieci i młodzieży. Brakuje etatów dla szkolnych psychologów*. Pobrane z: <https://glos.pl/senat-pandemia-nasilila-problemy-psychiczne-u-dzieci-i-mlodziezy-brakuje-etatow-dla-szkolnych-psychologow>
- Ministerstwo Edukacji i Nauki. (2021). *Wyniki rekrutacji na studia w roku akademickim 2021/2022 w uczelniach nadzorowanych przez Ministra Edukacji i Nauki*. Pobrane z: <https://www.gov.pl/web/edukacja-i-nauka/wyniki-rekrutacji-na-studia-w-roku-akademickim-20212022-w-uczelniach-nadzorowanych-przez-ministra-edukacji-i-nauki>

AKTY PRAWNE

- Rozporządzenie. (2007). Rozporządzenie Ministra Nauki i Szkolnictwa Wyższego z dnia 12 lipca 2007 r. w sprawie standardów kształcenia dla poszczególnych kierunków oraz poziomów kształcenia, a także trybu tworzenia i warunków, jakie musi spełniać uczelnia, by prowadzić studia międzykierunkowe oraz makrokierunki (Dz.U. 2007 nr 164 poz. 1166).
- Ustawa. (2001). Ustawa z dnia 8 czerwca 2001 r. o zawodzie psychologa i samorządzie zawodowym psychologów (Dz.U. 2019 poz. 1026).
- Ustawa. (2004). Ustawa z dnia 20 kwietnia 2004 r. o promocji zatrudnienia i instytucjach rynku pracy (Dz.U. 2004 nr 99 poz. 1001 ze zm.).

ABSTRACT

Psychology has been one of the most popular fields of study among high school graduates for several years. It is worth revising the most desirable competences of a modern psychologist in order to ensure high quality of education and, in the long run, to respond to the contemporary needs of clients in the very dynamically changing conditions of work. They are affected, among

others, by the rapid development of new technologies, the coronavirus pandemic, and the war going on abroad. With such intensified socio-economic changes and the ever-increasing demand for psychological services, it is worth devoting time to discussing the most important competences of a modern psychologist. The aim of this study is both to attempt to determine the competences of a modern psychologist and to check whether – and if so, how – the mode of study (full-time and part-time) differentiates the self-assessment of these competences in the group of 239 psychology students surveyed. The data obtained as a result of the pilot study with the author's questionnaire confirmed the existence of significant differences between the compared groups in the vast majority of the distinguished competences.

Keywords: competences of a modern psychologist; psychology students; learning mode; full-time studies; part-time studies

